

IMPERIJALNI IMAGINARIJ „ODANOG PODANIKA“: LUJO MATUTINOVIĆ O KRALJEVSTVU ILIRIJE OD TRŠĆANSKOG ZALJEVA DO UŠĆA DUNAVA (1811.)

***Sažetak:** U članku se otvara pitanje obrazovanih vojnih časnika, podrijetlom iz zemalja srednjoeuropsko-mediteranskih pograničja u kasnom 18. i ranom 19. stoljeću, kao aktera intelektualnih razmjena i konstrukcije transformacijskih imaginarija koji su mogli imati ili su imali kreativan učinak u svakovrsnim promjenama u ovim zemljama i društvima nakon Francuske revolucije i njezinih tektonskih učinaka širom Europe i svijeta. Kao poseban skupni fenomen izdvajaju se vojni časnici podrijetlom iz mletačke Istre, Dalmacije i Albanije (Boke kotorske), koji su od 1797. do 1814./1815. godine više puta mijenjali podaništvo te kao obrazovani profesionalci morali svoje interese, aspiracije i imaginarije više puta preoblikovati u skladu s vladajućom dinastičkom ideologijom i uskladiti s promjenljivim imperijalnim interesima. Poseban slučaj s tim u vezi, u središtu pozornosti ovog članka, jest Lujo Matutinović (Krf, 26. X. 1765. – Split, 1. VIII. 1844.) i njegov opsežan, na francuskom pisan esej o Ilirskim pokrajinama i Crnoj Gori, posvećen Napoléonu I. u Parizu 1811. godine. Dokazuje se da je Matutinović, slijedeći podaničke imperative, razvio koncepciju Kraljevstva Ilirije koja je u nekim svojim aspektima anticipirala fenomene i razvojne logike koje su djelatne sve do suvremenog doba.*

U Dodatku Matutinovićevo Pokrčje donosi se, u dvije cjeline, pregled obrade Krke i Pokrčja u Ogledu.

***Ključne riječi:** Lujo Matutinović, Ilirske pokrajine, Napoléon I., protonacionalni imaginarij, Pokrčje*

I.

Kada je riječ o obrazovanim akterima promjena u kulturi i društvu u zemljama srednjoeuropsko-mediteranskih pograničja u kasnom 18. i ranom 19. stoljeću, jedna važna skupina – bar u hrvatskom slučaju – obično izmiče pozornosti istraživača. To su vojni časnici koji su stekli profesionalnu vojnu izobrazbu, koji su se nastavili usavršavati u službi te koji su vojnom službom u miru i ratu, nerijetko daleko preko granica svojih zavičajnih prostora, mnogo bolje poznavali i reflektirali svijet nego što ga je poznavala i reflektirala velika većina drugih njihovih obrazovanih zemljaka.¹ Kumulirajući spoznaje o zemljama i društvenim zajednicama u kojima su kraće ili duže vrijeme bili u službi, manje ili više komunicirajući s „drugima“ u takvim situacijama, postajali su makar marginalno kulturno, intelektualno, pa i mentalno „drugačijima“ u odnosu na same sebe kakvi su dolazili u ranije nepoznate zemlje i društvene zajednice.² „Drugačiji“ su time bivali i oni sami u odnosu prema svojim zavičajima i zemljacima pa su ih protjecanjem vremena sve više doživljavali kritički u usporedbi s „drugima“. Takvi pojedinci, ako su ostajali privrženi svojim zavičajima i zemljacima, potencijalno su postajali agensi konstruiranja nacionalnog imaginarija.

Da bi takvi imaginariji bili društveno djelatni, morali su proistjecati iz takvih tumačenja zavičajne i narodne prošlosti, koja su ih mogla legitimirati kako među onima na koje se zavičajno i narodnosno odnosi, tako i prema onima koji su njihov legitimitet mogli osporiti (svjetovne i duhovne vlasti od onih lokalnih do vladara). U kasnom 18. i ranom 19. stoljeću, u epohi mnogonarodnih imperija suočenih s revolucionarnim izazovima, obrazovani vojni časnici stoga su mogli biti ili prosvijećeni umovi ili romantičari, čak sanjari. Mogli su biti i jedno i drugo ili ne realizirati se ni kao prosvjetitelji ni kao sanjari. Ustrajati u svojim prosvjetiteljskim ili, pak, romantičarskim inspiracijama tada je značilo postati samosvjesnim građaninom.

1 Ova se tvrdnja ne odnosi na radove koji su nastali prema obrascima tradicionalne vojne povijesti, počevši s biografijama. Takvi radovi, koliko god bili manje ili više brojni, ograničeno su iskoristivi u kulturno- i intelektualnohistorijskim istraživanjima. Uvjetna je iznimka vjerojatno najvažniji među njima, barun Filip Vukasović (Ličko Petrovo Selo, 1755. – Beč, 9. VIII. 1809.). Iako su brojne činjenice s njime u vezi kritički provjerene, ostaje otvoreno pitanje njegova protonacionalnog imaginarija. (Novosel, 2016, 499–509).

2 U svojem prvome radu o Luji Matutinoviću otvorio sam problem pristupa istraživanju referirajući se na kategoriju „marginalca“ i sugerirajući pristup koji se razlikuje od uobičajenog shvaćanja povijesti marginalaca: „Uvođenjem kategorije ‘moć’ i ‘vlast’, na primjer, u istraživanje odnosa među ljudima, inače pripadnicima skupina koje u moći i vlasti sudjeluju, izvedivo je mnoštvo novih shvaćanja marginalaca bilo u određenoj povijesnoj situaciji, bilo u povijesnome trajanju. Unutar svih društvenih slojeva, a naročito ‘viših’, moguće je otkriti ljude koji svoj životni vijek provode kao ‘pobunjenici’ protiv sredine iz koje potječu i kojoj pripadaju, od koje se ne mogu, a niti hoće izdvojiti te se stalno od nje distanciraju, ‘bježe’, a ustvari posvećuju joj svoj život.“ (Roksandić, 1995, 18) Nastavivši raspravu, Filip Hameršak otvorio je mnoštvo novih mogućnosti pristupa ovako shvaćenim „marginalcima“ i primijenio ih u svojoj monografiji. (Hameršak, 2013, 162–176).

Takvi obrazovani vojni časnici bili su nužno vrlo rijetki ili ih uopće nije bilo u zemljama srednjoeuropsko-mediteranskih imperijalnih pograničja, a kada ih je i bilo, trajno su bili suočeni s mogućnošću samoizolacije ili sankcije. Stoga su očitovanja podaničke odanosti trajni motiv bilo kakva njihova javnog djelovanja.

U hrvatskom (i ne samo hrvatskom) slučaju njihova su osobna iskustva u spomenutom razdoblju – a nerijetko i ljudske drame, pa i tragedije – proistjecala iz učestalih promjena državnih granica. To ih je kao profesionalne časnike – ako se nisu htjeli odreći svoje zavičajnosti, točnije, svoje *Landesangehörigkeit* i svojega *Landespatritismus* te postati plaćenici – sililo da mijenjaju podaništva logikom imperativa mirovnih ugovora. Najviše je takvih vojnih časnika bilo podrijetlom iz mletačke Istre, Dalmacije i Albanije (tj. današnjega Crnogorskog primorja) jer su nakon pada Mletačke Republike 1797. godine bili podanici Austrijskog Carstva (1797. – 1805.), Talijanskog Kraljevstva (1805. – 1809.), Ilirskih pokrajina (1809. – 1813./1814.) i nakon 1814./1815. godine iznova Austrijskog Carstva. Profesionalni vojni časnici, koji su u najvećem broju slučajeva egzistencijalno ovisili o državnoj službi, nisu imali alternative susljednim mučnim procedurama prelaska iz podaništva u podaništvo, akulturiranja u imperijalnim multietničkim vojskama, koje su češće baštinile tradicije međusobnih sukoba nego savezništava, i, što je najvažnije, tjeskobe autolegitimiranja u promjenljivim okruženjima. Iako su često mijenjali podaništvo i vladarsku odanost, oni ipak nisu bili plaćenici zato što nisu mijenjali svoju „nacionalnost“. Vladarska odanost nije proistjecala iz njihove vlastite volje, niti iz volje naroda, kao u francuskom slučaju 1789. godine, nego iz imperativa mirovnih ugovora na koje oni sami uopće nisu mogli utjecati. Stoga je njihov „protonacionalizam“ redovito klijentelistički, tj. pretpostavlja imperijalnu silu koja će ga legitimirati i realizirati.

Obrazovane vojne časnike činila su takva iskustva – ako ih nisu ljudski lomila! – bar u nekim slučajevima jakim, samosvjesnim individuama te, svjesno ili nesvjesno, akterima procesa iz kojih će se koje desetljeće kasnije oblikovati obrasci moderne nacionalne svijesti, ali i obrasci modernog transkulturalizma. Ako su takve osobe vlastita iskustva umjela iskazati u pisanoj privatnoj i javnoj komunikaciji, a vlastite refleksije o otvorenim pitanjima vremena oblikovati u različitim žanrovskim formama, one danas postaju – ako i nisu bile shvaćene u svome dobu, pa i ako su kasnije bile zaboravljene – nezaobilaznim istraživačkim izazovima u suočavanju s epohom kraja 18. i početka 19. stoljeća, koja je ključna i za razumijevanje naše modernosti.

II.

Jedna od takvih osoba bio je Lujo Matutinović (Krf, 26. X. 1765. – Split, 1. VIII. 1844.), mletački major 1797. godine, francuski podmaršal 1814. godine i austrijski generalmajor 1819. godine.³ Kada je napuštao francusku službu 1814. godine, Bernard Germain de Lacépède (Agen, 26. XII. 1756. – Épinay-sur-Seine, 6. X. 1825.), veliki kancelar Legije časti – jedan od vodećih francuskih znanstvenika u to doba i vrlo utjecajnih političara u Napoléonovu poretku – srčano se zauzevši da Matutinović prije otpusta postane časnik Legije časti, zaključio je svoju preporuku da pozna „Matutinovićevo hrabrost, velikodušnost, obzirnost, žar te blistave i iznimne zasluge“ („la bravoure, le désintéressement, la délicatesse, le zèle et les services brillants et distingués de M. Mattutinovich“).⁴

Franjo (Francesco) Carrara (Split, 16. XI. 1812. – Venecija, 29. I. 1854.), vodeći splitski arheolog, konzervator i povjesničar prve polovine 19. stoljeća, često se susretao s njim u Beču u godinama svog studija na *Augustineumu* (arheologija, povijest, kaldejski, sirijski, arapski i hebrejski jezik), od 1836. do 1841. godine, i ostavio, pored ostalog, dragocjene podatke o njegovu rukopisnom opusu: „Veliko je bilo Matutinovićevo obrazovanje. Pisao je o Jonskim otocima, grčkom arhipelagu, organizaciji malih brodica u Jadranskom moru, financijama mletačkih provincija, Dalmaciji, Albaniji, Crnoj Gori, mletačkoj pomorskoj trgovini. Kopiju rada o Ilirskim pokrajinama tražio je Napoléon za svoju biblioteku u Parizu, Franjo I. za svoju u Beču, ...“⁵

Matutinović se cijeli svoj život izjašnjavao kao Dalmatinac i kao Morlak. Htio ili ne htio, time se karijerno samoograničavao, što je povratno moglo utjecati na njegovo narodno samoosvješćivanje. Budući da nije bio plemić i nije posjedovao nikakve nekretnine, egzistenciju su mu mogli osigurati vojni profesionalizam i ratnička odvažnost. Kako to nije bilo dovoljno za uspješnu karijeru čovjeka nje-

3 Roksandić, 1995, 16–42; Roksandić, 2009a, 7–79 (vidjeti: „Kartografski izvori i literatura“, 63–76).

4 SHAT, 1814b.

Iako Matutinović tom prilikom nije dobio odlikovanje koje mu je još Napoléon I. usmeno bio dodijelio na ratištu 1813. godine, uvijek je bilo utjecajnih osoba koje su se za to zalagale sve dok mu ono napokon nije bilo dano. Nakon što ga Franjo I. 2. III. 1819. imenovao generalmajorom, Matutinović je zamolio austrijskog veleposlanika u Parizu, grofa Nicolas-Charles de Vincenta (Firenca, 11. VIII. 1757. – Bioncourt, 7. X. 1834.), čovjeka najvećeg vladarova i Metternichova povjerenja, da intervenira na francuskoj strani s tim u vezi. De Vincent je odmah uputio Matutinovićeve dopis François René de Châteaubriandu, a ovaj vojvodi de Tarenteu, maršalu MacDonaldu, moleći sa svoje strane vojvodu da ga obavijesti o odluci koja će biti donesena. (Châteaubriand, 1819) Teško da bi Châteaubriand tako bio reagirao da nije znao tko je Matutinović!

5 „L'ingegno del Mattutinovich era assai culto. Scrisse sull'Isole Ionie e l'Arcipelago Greco, sull'organizzazione de' piccoli legni nell'Adriatico, sulle Finanze delle provincie Venete, sulla Dalmazia, l'Albania e il Montenegro, sul commercio marittimo di Venezia. Del suo lavoro sulle provincie Illiriche Napoleone fè trarre copia per la Biblioteca di Parigi, Francesco I per la sua di Vienna, ...“ (Carrara, 1845a, 1–3; Carrara, 1845b, 1–2; Wurzbach, 1867, 121–122).

gova podrijetla, očito je da je držao kako će ga njegove pisane ekspertize učiniti dodatno prepoznatljivim i karijerno kompetitivnim.

Danas su nam poznata dva njegova rukopisna rada: *Mémoires historiques, politiques et militaires sur la Dalmatie, l'Istrie & l'Albanie, eu égards aux possesseurs actuels* (Venecija, 18. V. 1806.) i *Essai historique, géographique, politique, civil et militaire sur les Provinces Illyriennes et sur le Monténégro* (Pariz, 25. X. 1811.). Prvi ima 108 rukopisnih stranica, a drugi 422! Ogromna je razlika među njima jer u prvom prevladava „komunocentizam“, baštinjen iz mletačke tradicije, dočim je drugo, neovisno o utilitarnosti, vjerojatno jedinstveno djelo hrvatske provenijencije u to doba, kako svojom enciklopedijskom inkluzivnošću tako i egzaktnom, empirijskom kritikom erudicijskih literarnih vrela za povijest europskog Jugoistoka – prije svega kada je riječ o Istri, Dalmaciji i Albaniji (današnje Crnogorsko primorje), tj. o zemljama koje su bile u mletačkom posjedu 1797. godine.

Taj Matutinović bio je rođen u dalmatinskoj „morlačkoj“ obitelji, koja je u ono vrijeme desetljećima već bila baštinila tradiciju mletačke vojne službe.⁶ Otac mu je bio Antun Bobanović zvani Matutinović, u to vrijeme kapetan u mletačkoj posadi na jonskom otoku Krfu, a majka Elizabeta rođ. Lupi s otoka Hvara, vjerojatno otočkoga plemićkog podrijetla.⁷ Nakon očeve smrti, kada je Lujo imao osam godina, prema Francescu Carrari, bio je upućen u Pomorsku akademiju u Veneciji, gdje se školovao do svoje petnaeste godine, kada je kao kadet ukrcao na brod *Il Cavalier Angelo* (1780.). Na njemu je plovio 25 mjeseci morima Južne Amerike, najviše po Karibima.⁸ Vrativši se u Veneciju, ukrcao se na trgovački brod *La Bella Fiorina*, kojim je plovio po Egejskom moru, a potom duž europske obale Atlanskog oceana od Portugala preko Engleske, Flandije i Škotske natrag prema Portugalu.⁹ Potom je sudjelovao u brojnim mletačkim pomorskim pohodima protiv sjevernoafričkih korsara pod zapovjedništvom mletačkog admirala Angela Ema.¹⁰ U svim je njegovim sačuvanim životopisima zabilježeno da je 27.

6 AMSt, 1781.

„Morlak“ je bio uobičajen mletački naziv za ruralno, uglavnom pastoralno stanovništvo na mletačkim posjedima duž istočne obale Jadranskog mora, koje je pritjecalo iz unutrašnjosti Balkanskog poluotoka, govorilo štokavskim dijalektom hrvatskog i srpskog jezika s dvama refleksima staroslavenskog jata (*i* i *ije*) te pripadalo bilo rimokatoličkoj bilo srpskopравoslavnoj vjeroispovijesti.

7 Prema popisu stanovništva iz 1673. godine, članovi obitelji Lupi imali su naslov „gospodin“. Vidjeti: Bezić-Božanić, 1991, 29–43 (citat na 31).

8 U njegovu *États des Services* od 1. XI. 1814. godine stoji da je prvi njegov ratni pohod bio na St. Domingue u Karibima, kao i drugi, na Martinique, kada je bio u posadi francuskog broda *La ville de Paris*, pod zapovjedništvom grofa de Grassea i 12. IV. 1781. sudjelovao u borbi protiv britanskih brodova. Tom je prilikom bio zarobljen, ostavši u zarobljeništvu do 23. VI. i. g. (SHAT, Dossiers, 1814, Mattutinovich)

9 Henlon, 1998, 177–178.

10 SHAT, 1814a. Od 1784. do 1794. godine sudjelovao je u pohodima admirala Angela Ema (3. I. 1731. – 1. III. 1792.) i Tommasa Condulmiera (Venecija, 20. VIII. 1759. – Venecija, 7. I. 1823.) protiv korsara u Magrebu. Angelo Emo (3. I. 1731. – 1. III. 1792.) svime što je radio kao mletački vojskovođa, državnik i poduzetnik – izgleda – presudno je utjecao na oblikovanje Matutinovićeve svjetonazora te civilne i političke kulture. Matutinović o njemu piše kao o svome zaštitniku. Vidjeti: *Le armi di San Marco*,

VII. 1793. godine, ploveći na brodu *Vittoria*, prepadom osvojio berberski brod s posadom od 80 ljudi i 8 topova kod Ghar al Milh (Porto Farina), nedaleko od Kartage. Tada je već bio unaprijeđen u majorski čin.¹¹ Zbilo se to nakon smrti admirala Ema, kada je iz dana u dan posvuda bivalo sve jasnije da je pitanje koliko će se dugo Mletačka Republika moći održati u potresima koje je revolucija u Francuskoj potaknula posvuda u Europi, pa i u svijetu.¹²

Na Krfu je saznao da je Mletačka Republika ukinula samu sebe 12. V. 1797., ali je pitanje kada je doznao da je Francuska već primirjem osigurala pravo okupacije Jonskog otočja te da je u najvećoj brzini uputila eskadru s 2.000 ljudi. Francusko je brodovlje već 28. VI. i. g. uplovilo u krfsku luku bez ikakvog otpora ogromne mletačke posade i, poslije kratkog oklijevanja, uz erupciju pučkog ushićenja.¹³ Odbio je velikodušan poziv francuskog generala Antoina Gentilija da prijeđe u francusku službu i preuzme zapovjedništvo otoka Zakintosa. Time je ostao bez plaće 5. X. 1797., kao i svi ostali, ali je vlastitim novcem pomogao da se mletačka krfska posada, najvećim dijelom sastavljena od Dalmatinaca, vrati u Veneciju.

Mirovnim ugovorom u Campoformiju od 17. X. 1797. godine mletački vojni časnici stekli su pravo prelaska u habsburšku službu, koje je Matutinović iskoristio s 1. I. 1798. godine. Sudjelovao je u ratu Druge koalicije (1798. – 1802.), u pohodima 1799. i 1800. godine pod zapovjedništvima Paula von Kreyja i Michaela von Melasa. U bici kod Marenga 14. VI. 1800. godine bio je drugi put ranjen.¹⁴ U ratu Treće koalicije 1805. sudjelovao je pod zapovjedništvom nadvojvode Karla.

U ratu Četvrte koalicije 1806. i 1807., sada već kao francuski podanik, ratovao je u Pruskoj pod raznim zapovjedništvima. Bio je imenovan zapovjednikom 1. dalmatinskog bataljuna u Bergamu 13. VII. 1806. godine, ali je već 10. XI. i. g. bio upućen na prusko ratište u zapovjedništvo talijanske divizije *Teulié*, a 8. VII. 1807. u zapovjedništvo armije maršala Brunea. U ratu Pete koalicije (1807. – 1809.) bio je zamjenik zapovjednika mjesta u Zadru 1809. godine. Sudjelovao je u pohodu na Rusiju 1812. godine kao zapovjednik bataljunâ u Ilirskoj pukovniji, koja je gotovo cijela poginula, kao i u ratu Šeste koalicije, ratujući protiv Pruske

2011. Inače, Matutinovićevo sazrijevanje u Veneciji i na brojnim pohodima po Mediteranu i Atlantiku u mletačkoj službi kulturno je nerazumljivo bez venetocentričkog transnacionalnog patriotizma, koji je posvuda na Mediteranu, u zemljama mletačke domene, prethodio modernim nacionalnim patriotizmima. Vidjeti: Zanou, 2018.

11 SHAT, 1814a.

12 Venecijanistika je početkom 20. stoljeća naglašavala posvemašnju mletačku „dekadenciju“ uoči pada Republike. Krajem 20. stoljeća pristupi su mnogo složeniji. (Vidjeti: Monnier, 2009, 194–213 („La fin de Venise“); Delumeau, 1997, 295–308). U najnovije doba, usporedno s jačanjem interesa za kritiku monetarizma, jača i interes za fenomene sloma Mletačke Republike. Vidjeti: Flichy, 2012. Izvjesno je da razmišljanja suvremenika, napose ljudi poput Matutinovića, nisu bila „plošna“, ali zasad nema nikakvih pisanih tragova s tim u vezi.

13 Milosavljević, 1995, 31–32. („Francuska okupacija jonskih ostrva“, 26–66)

14 SHAT, 1814a.

1813. godine te, konačno, u Francuskoj protiv saveznika 1814. godine.¹⁵ Nakon toga se s traumatičnim iskustvom kratkotrajnog zatočenja prema von Schwarzenbergovu nalogu vratio u austrijsko podaništvo.

Kao ratnik, mnoštvo je puta bio pohvaljivan i odlikovan visokim odlikovanjima, ali nakon 1794. godine, kada je bio unaprijeđen u majorski čin, nikada nije bio pukovnik, neovisno o svemu učinjenom i postignutom, a što zapovjedno nikada nije bilo ispod potpukovničke razine.¹⁶ Podmaršalski je čin u francuskoj vojsci dobio 1814. godine, uoči otpusta iz francuske službe, kada je to mogla biti samo simbolična gesta. Generalmajorski čin u austrijskoj službi dobio je također formalno, bez rasporeda, i to nakon pet godina istraga te nedoumica Franje I. o tome kakav stav zauzeti prema njemu. Francesco Carrara zapisao je da je Matutinović, dočekavši smrt Franje I., novom vladaru Ferdinandu I. odmah uputio žalbu, 14. IV. 1836. godine, u vezi sa svim nepravdama koje su doživjeli njegova obitelj i on, a za koje nisu dobili ni zadovoljštinu ni nadoknadu. Žalba je u prilogu imala 123 originalna dokumenta!¹⁷

III.

Ploveći iz Krfa u Veneciju ujesen 1797. godine, Lujo Matutinović saznao je da je njegova strica, pukovnika Jurja Matutinovića, koji je bio mletački *sopra-intendente* Splitskog okružja, 15. VI. 1797., nakon žestokog puškaranja, ubila fanatizirana splitska masa kao „jakovljeva“, odnosno „jakobinca“, odrubivši mu glavu i postavivši je na gradskom štandarcu. Njegovu suprugu Vincenzu (rođ. Vusio) svjetina je sasjekla na komade, služavci koja je štitila djecu odsjekla je jednu ruku, a i petero male djece – nijemi svjedoci masakra – zadobilo je 14 rana. Sve što su imali u njihovoj splitskoj kući bilo je opljačkano.¹⁸ Lujo Matutinović ubrzo je saznao da su svjetinu fanatizirali oni koji su htjeli da se *status quo* u Dalmaciji sačuva, a da vlast što prije bude predana austrijskim opunomoćenicima. Među njima je – prema Matutinovićem spoznajama – ključna osoba bio mletački patricij Andrea Querini, inače posljednji mletački generalni providur u Dalmaciji.

15 SHAT, 1814a.

16 Zabilježen je samo jedan slučaj, koliko nam je poznato, kada su njegove ratničke vrline zakazale, ali ne treba ni u tom slučaju isključiti mogućnost da je riječ o pristranom prikazu situacije.

17 U *Haus-, Hof- und Staatsarchiv* nismo uspjeli pronaći ovaj predmet, ali nije isključena mogućnost da i danas postoji.

18 Puno je svjedočanstava o ovoj tragediji, ali studija još uvijek nije napisana. Jedno od upečatljivijih suvremenih svjedočanstava potječe od nepoznatog splitskog ljetopisca, koji nije bio Matutinovićev pristaša: Prijatelj, 1952 (napose „Della massacrizzazione del Colonello Bobetich detto Mattutinovich“, 80–84), s podacima o drugim izvorima i literaturi. U novije vrijeme širi okvir neuspjelih mletačkih reformi u Dalmaciji, u desetljeću prije pada Republike, istražio je Paladini, 2002 (o Jurju Matutinoviću kao vođi splitskih „demokrata“ vidjeti 442–444).

Od tog trenutka, neovisno o tome u čijem je podaništvu bio, Lujo Matutinović je na sve njemu dostupne načine radio tako da pravda sustigne Querinija, da on odgovara za zločin, da obitelj bude obeštećena i da joj budućnost bude osigurana. Pritom je previđao da je mnogo više bilo onih koji su izravno ili neizravno sudjelovali o donošenju odluke o ovom zločinu!¹⁹

Međutim, habsburške su vlasti Queriniju bile vrlo zahvalne na svemu što je učinio da prijenos vlasti u Dalmaciji bude relativno bezbolan pa je ovaj mletački patricij „preko noći“ imenovan glavnim zapovjednikom Austro-venetske mornarice i glavnim nadzornikom Arsenala te je postao bečki dvorski *Geheimer Rat*.²⁰ Matutinovića to nije zbunilo, a još manje uplašilo! Nakon što je bio obeštećen za troškove povratka otpuštene vojske s Krfa u Veneciju, nakon što su mu dane neisplaćene plaće i, najvažnije u tom trenutku, nakon što je dobio status austrijskog podanika s istim, majorskim činom kao i u mletačkoj vojsci, pokrenuo je sudski postupak protiv Andree Querinija. Bio je to, metaforički, sukob Davida i Golijata jer Querini 1798. godine nije bio samo čovjek u najvećoj vladarevoj milosti u Veneciji nego i, neovisno o tome, jedan od najmoćnijih ljudi u Veneciji. Nije imao milosti prema Matutinoviću. Naredio je da ga zatoče na otočiću San Giorgio in Alga, koji je u to doba bio zatvor za političke zatvorenike.²¹

Koliko god bili nejednaki i nejednakih snaga, Matutinović je svojim iskustvima, znanjima i umijećima otvarao izlaze u prividno nemogućim uvjetima te dobivao podrške na najvišim razinama habsburške vlasti i moći. Čovjek koji je u

19 Jedan od najvećih Matutinovićevih protivnika bio je splitski prosvijećeni polihistor Julije Bajamonti (Split, 4. VIII. 1744. – Split, 4. XI. 1800.). Indikativno je da na skupu posvećenu Bajamontiju 1994. godine nitko nije govorio o njegovoj političkoj kulturi, a pogotovo ne o njegovu djelovanju 1797. godine. Vidjeti: Splitski polihistor Julije Bajamonti, 1996.

20 Andrea Querini bio je jedina osoba koja je imenom bila navedena u austrijskom *provvisorio patricolare Regolamentoo* od 31. III. 1798. godine, kojim je normirano unutrašnje ustrojstvo Venecije nakon ukidanja Republike: „Il cavaliere Querini era stato l'ultimo provveditore generale in Dalmazia e Albania per la Serenissima, e, dopo l'abdicazione del Maggior Consiglio, si era dato un gran daffare perché non fosse la Municipalità democratica veneziana, ma l'imperatore ad assicurarsi il litorale dalmata. Agli occhi dell'imperatore era, dunque, un benemerito.“ (Zorzi, 1985, 11) Querinijev je status stubokom promijenjen kada su nadvojvodi Karlu 1801. godine povjereni vojni poslovi. Karlo je inicirao dalekosežne vojne reforme, koje su se odnosile i na ratnu mornaricu: „Prima di tutto veniva fondata la Scuola di Marina, al suo aprirsi, nel 1802, contava già 41 allievi, nonché una Scuola di ingegneria navale; il cavalier Querini cedeva, il 23 gennaio 1802, la presidenza dell'Arsenale al capitano di vascello austriaco de l'Espine, il quale ne intraprendeva la riforma, ...“ (Zorzi, 1985, 228).

21 „Je fus accusé à Vienne de jacobin, et arrêté dans l'intervalle du tems qui s'écoula depuis mon arrestation jusqu'à ma sortie; on me depouilla entierement, et toute ma fortune fut enlevé en un jour. C'est ainsi que par un ordre de cet André Querini alors président de l'Arsenal, et Comandant Général de la Marine, je fus réduit de la condition d'homme aisé à l'indigence: car on séquestra alors tout ce que je possedois, capitaux, effets précieux et autres existants sur la banque de Venise, et je fus détenu l'espace de quize mois dans une obscure prison. Je fis parvenir mes plaintes et les preuves de mon innocence à la cour de Vienne, après des Tribunaux Superieurs du Ministre de la Guerre et de la Marine convaincu par la force des raisons que je fis valoir, on me restitua après quatre ans de procès ma liberté, ma réputation et ma gage arriérée qu'il m'avoit suspendu: mais on ne parla en aucun manière ni de mes droits, ni des dedommagements.“ (OeStA, 1806).

svojoj ranoj mladosti uživao zaštitu i povjerenje admirala Ema, u svojim zrelim godinama uspio je osigurati razumijevanje i podršku nadvojvode Karla, pa i više od toga, steći njegovo povjerenje. Nadvojvoda ga je 21. X., dakle uoči bitke kod Caldiera 30. X. 1805. godine, imenovao jednim od svojih pobočnika (*aide-de-camp*).²² Činilo se da je Matutinović uspio u svom naumu pravno zaštititi svoje (dakako, i obiteljske interese) i rehabilitirati se kao profesionalni vojni časnik te da Querini, koji već od 1801./1802. više nije uživao Karlovo povjerenje, doista može završiti pred Ratnim sudom. Međutim, Karlov poraz kod Caldiera, u bici od koje je Matutinović toliko očekivao kao jedan od nadvojvodinih pobočnika, obezvrijedio je sve što je uspio postići u svojoj pravnoj bici protiv Querinija, ali i stubokom promijenio njegov život nakon što je postao podanik Kraljevstva Italije, odnosno Francuskog Carstva.²³ Obitelj Querini je na različite načine ponovno postala jedna od vrlo utjecajnih u promijenjenom režimu, a Matutinović je cijelu proceduru morao započeti iznova, što ga je koštalo stalnih kaznenih premještaja od 1806. do 1810. godine, u raznim postrojbama od Italije do Pruske, a zatim i do Dalmacije, gdje je u Zadru mjesecima iščekivao novi raspored, daleko od Venecije i Milana, gdje je vodio spor protiv Querinija, pa ga je početak rata 1809. godine zatekao bez ikakva rasporeda. Doslovno se nezaposlen zatekao u Zadru kada je započela austrijska opsada grada u pobunjenoj pokrajini, u kojoj se, pored Zadra, Knina i Sv. Nikole u Šibeniku, francuska vojska i vlast nigdje drugdje nisu ni mogli održati. Da su ga pobunjeni zemljaci bili zarobili, vjerojatno bi doživio stričevu sudbinu. Matutinović je, uživajući od ranije povjerenje generala Maureillana, dobio mjesto zamjenika zapovjednika Zadra, što se svodilo na „specijalne operacije“ u kojima je stalno bio u životnoj opasnosti, ali mu je to i omogućavalo da njegove sposobnosti dođu do punog izražaja. Pisano svjedočeci o Matutinovićevim zaslugama u ratu 1809. godine, Maureillan je napisao ne samo što je sve radio, a što je svjedočilo ne samo o vojničkim nego i o diplomatskim vrlinama, pa i o njegovim sposobnostima napredovanja.²⁴

22 SHAT, 1814c.

23 „Toutes ses raisons et ses menées furent néanmoins impuissantes auprès de la justice de S. A. I. l'Archiduc Charles, et malgré que (p. 3) Querini un mois de 7bre de l'année dernière (1805. – nap. D. R.) courut à Vienne pour lâcher de détourner l'orage prêt à fondre sur sa tête, la cour exauça mes vœux, et ordonna une Cour Martiale pour le juger, et c'est ce que je desirois. Cette cour devoit décider sur l'injustice de son procédé à mon égard, sur le rétablissement de mes droits et sur le dédommagement de ma fortune perdue. Ce décret, Sire, arriva précisément le 18 janvier dernier, et le jour suivant vos armées victorieuses entrèrent à Venise.“ (SHAT, 1814c).

24 ARMÉE DE DALMATIE.

Je soussigné certifie que, du moment où les Autrichiens ont menacé la place de Zara d'un Siège, M/onsieur/ le chef de Bataillon Mattutinovich qui, depuis quelque tems, attendait dans cette place, des ordres de Son Excellence le Ministre de la Guerre du Royaume d'Italie, vint m'offrir ses services, et connaissant cet officier, je les acceptai avec empressement, et le désignai, pour partager avec le Commandant d'armes, le service intérieur de la place.

Le 28 Juillet, l'ennemi ayant fait connaître l'armistice conclue à Znaim, je confiai à M/onsieur/ Mattutinovich la mission conjointement avec le chef de l'Etat major de conclure une armistice

Glasovi o Matutinovićeveim sposobnostima doprli su tako i do maršala Marmonta, sada već generalnoga guvernera novoproglašanih Ilirskih pokrajina. Iako je i Marmont već znao za Matutinovića i njegove sposobnosti, ali i za njegove muke, pokušao mu je pomoći na način kojim se ipak neće zamjeriti Potkralju u Milanu. To nije bilo moguće jer su milanske vlasti još jedanput svakako htjele izigrati Matutinovića, ovom prilikom pod izgovorom da više nije talijanski podanik, nego podanik Ilirskih pokrajina, odnosno Francuskog Carstva. Stjecajem okolnosti, maršal Marmont je 17. III. 1810. godine najprije udovoljio Matutinovićevoj molbi da putuje u Pariz, vjerujući da će prije toga u Milanu biti pronađeno rješenje koje će Matutinoviću biti prihvatljivo.²⁵ Kada je shvatio da od toga neće biti ništa, učinio je ono što je u tom trenutku mogao, tj. imenovao ga je zapovjednikom, majorom dalmatinskih pandura (*la Garde Nationale*).²⁶ Učinio je to 16. IX. 1810., a obavijest o imenovanju sustigla je Matutinovića u Lyonu, na putu za Pariz. Unatoč tome što je maršal Marmont od njega zahtijevao da se kao pandurski major vrati u Zadar, Matutinović to nije učinio!²⁷ Produžio je za Pariz – zajedno s malodobnom kćeri strica Jurja Matutinovića, kojoj je htio osigurati što bolji odgoj u Parizu, ali i budućnost – duboko uvjeren da jedino ondje može izaći iz začaranih krugova izbjegavanja zakonitosti i odgovornosti za prava koja

particuliere avec les troupes de terre.

Le 29 Juillet, je chargeai cet officier de conclure de concert avec le Capitaine de Frégate Costansi l'armistice avec la marine autrichienne.

Le 15 août, je chargeai le même officier d'aller réclamer auprès du Général Knesevich, au sujet de l'occupation illégale de Spalato.

Le 28 novembre, je chargeai cet officier de conclure la convention par laquelle les troupes autrichiennes devaient évacuer la Dalmatie.

Pendant tout le tems que la place de Zara a été menacée, dans toutes les missions confiées a M/onsieur/ Mattutinovich, je n'ai eu qu'à me louer de son zèle, de son intelligence et de ses talens. J'ai rendu compte, dans le tems, des services rendus par lui, et je me plais à lui laisser le témoignage de ma satisfaction pour lui servir a obtenir l'avancement qu'il mérite avec justice et sous tous les rapports.

Zara le 20 Décembre 1809.

Le Général de Brigade. Gouverneur de Zara, / Signé Baron de Maureillan.

(Matutinovićevo rukom – nap. prir.) Pour Copie conforme à l'Original existant dans mes mains a Paris le 12 Octobre 1814.

Louis Mattutinovich / Marechal de Camp

Paris le 20 Octobre 1814“

(SHAT, 1814c)

25 SHAT, 1814c.

26 SHAT, 1814c.

27 „Pièce no 37. Armée d'Illyrie. Etat-major Général à Gospich le 16. Septembre 1810. (...) Votre destination est à Zara où vous vous rendez pour entrer en fonction. (...)“ Marmont nije napisao da se odmah mora vratiti u Zadar, niti kada. Matutinović je u Parizu ostao do 1812. godine, kada je dobio novi raspored u Ilirskoj pukovnji u pohodu na Rusiju. („Mattutinovich Louis, né en Illyrie / Promu au grade de Major en second le 4 septembre 1812; 2ème Bataillon au 1er août 1813; se trouve au 12ème Corps à la date du 27 septembre 1813“ (Le Régiment d'ILLYRIE, 2020)). Nikada nije zapovijedao pandurima! Možda je Marmont i htio da Matutinović bude u Parizu u vrijeme kada se na najvišim razinama vlasti raspravljalo što uopće učiniti s Ilirskim pokrajinama i napose s Vojnom Hrvatskom? Od Matutinovićeve sna o Kraljevstvu Ilirije od Tršćanskog zaljeva do ušća Dunava ionako bi najviše koristili mogao imati maršal Marmont.

je smatrao neotuđivima u Carstvu utemeljenu na Građanskom zakoniku (*Code Civil*). Ne treba sumnjati kako je bio uvjeren da će u Parizu zaštititi i svoja časnička prava, pa i osigurati promaknuće. U tome trebao mu je od odlučujuće koristi biti njegov *Meisterwerk, Essai ... sur les Province Illyrienne ...*

IV.

Sačuvana Matutinovićeve pisma, predstavke, molbe, memoari itd. iz pariškog razdoblja svjedoče da su mu vrata bila otvorena kod mnoštva utjecajnih ljudi, ponajviše iz vojnog establišmenta, ali i prosvijećenih, pa i znatiželjnih ljudi, a nadasve su mu išle naruku supruga poginulih maršala i generala, koje su ili čule za njega i obiteljsku tragediju Matutinovićeve ili im je bio preporučen. Briga za udomljavanje i odgoj jedne od stričevih kćeri, koja je doputovala s njim i koja je tada još uvijek bila djevojčica, također je činila svoje.

U Parizu je u to doba bilo izaslanstvo Ilirskih pokrajina, posebno skupina časnika iz Vojne Hrvatske, kao i niz drugih pojedinaca koji su zajedno s njim tražili svoje mjesto pod „francuskim suncem“.²⁸ Bio je u prilici i iz francuske i iz njihovih perspektiva raspravljati i razmišljati o budućnosti Ilirskih pokrajina u svjetlu sve izvjesnijeg Napoléonova pohoda na Rusiju. Presudno je bilo poznanstvo s Bernardom Germainom de Lacépèdeom, koji je bio utjecajan čovjek iz Careva kruga, ali i znanstvenik, prirodoslovac i povjesničar, pa i glazbenik itd. U Matutinovićeve slučaju posebno je važno da je vodio Napoléonov *Cabinet topographique*, gdje je i on sâm u listopadu 1811. godine pohranio svoj *Essai*, posvećen Napoléonu I.

Matutinović je nakon 1806. godine stalno radio, gdje god je bio u prilici, na ovom svojem radu. Bio je upoznat s talijanskom, francuskom i njemačkom literaturom, kako s recentnim djelima koja su mu bila potrebna u radu tako i s klasičnim ranonovovjekovnim znanstvenim djelima, kojima se referentno koristio. Međutim, literaturom se koristio krajnje personalizirano, a to znači – sa svim ogradama glede skromnosti – da se upuštao u kritiku neodrživih podataka, obavijesti, interpretacija itd. te u iznošenje vlastitih stajališta. Stoga mu je stil zanimljiv, ali je daleko od kozerije ili neobvezne konverzacije. Djelo je jasno artikulirana cjelina.

Kada ga je predao de Lacépèdeu, vjerojatno 25. X. 1811., tj. dan uoči svog rođendana (*sic!*), pohod na Rusiju bio je izvjestan, a Car je već bio dobio sina Napoléona François Josepha Charlesa Bonapartea (Palais de Tuileries, Pariz, 20. III. 1811. – Schloss Schönbrunn, Beč, 22. VII. 1832.) s Marijom Lujzom, kćeri Franje I., pa je u opširnoj posveti Matutinoviću bilo bitno da svim poda-

²⁸ Roksandić, 1988, 181–231.

ničkim obzirima iznese svoje mišljenje o tome gdje je mjesto Ilirskih pokrajina, odnosno izrijekom projiciranog Kraljevstva Ilirije, između Francuskog i Austrijskog te Osmanskog i Ruskog Carstva. Vjerujući u budućnost franko-austrijskog savezništva, Kraljevstvo Ilirije shvaćao je kao njihovu predstražu spram Ruskog i Osmanskog Carstva, ali i spram Velike Britanije na Sredozemlju, odnosno kao svojevrsan *Platzarm* za buduće pohode na Istok, Jugoistok i Jug. Bilo bi to „adriocentričko“ Kraljevstvo Ilirije, točnije, „dalmatocentričko“.

Takvim bi moglo postati zato što je i za budućnost kako Francuskog tako i Austrijskog Carstva bitno osigurati slobodu plovidbe morima u svijetu. Matutinović je mišljenja da je Josip II. propustio jedinstvenu priliku da, očito kao ugarski kralj i kao takav kralj Dalmacije, Hrvatske i Slavonije, Bosne i Srbije, oslobodi i „oslobodi“ sve te narode, inače pripadnike iste nacije, i poveže u jednom, istom kraljevstvu, koje bi imalo 12 milijuna stanovnika.²⁹ On je isto tako mišljenja da je Napoléon I. započeo ostvarivati ono što Josip II. nije uspio i da bi to trebao u potpunosti ostvariti. Prema Matutinoviću, prvi je neizbježan sljedeći zadatak osloboditi Bosnu. Pritom on nije zanesenjак, nego ističe da bi velika dužina granice s Bosnom, planinski predjeli i teško prohodni pravci neizbježnog kretanja, teškoće u opskrbi hranom i drugim potrepštinama itd. činili taj pohod mnogo težim nego što je bio pohod maršala Macdonalda preko Švicarske u Tirol 1805. godine!³⁰

Ipak bi taj pohod bio nužan, prije svega zato što je smatrao neophodnim da francuska i austrijska vojska zajednički zaposjednu Beograd, koji je Matutinoviću očito ključna točka na europskom Jugoistoku, u tom trenutku tim važnija što su u gradu koji su srpski ustanici oslobodili od Osmanlija u to vrijeme već nekoliko godina bili i Rusi. Strateški cilj bio mu je izbiti na ušće Dunava u Crno more. (Implicitno je očito sugerirao da bi jedan od pravaca pohoda na Rusiju mogao biti i ovaj jugoistočni.)³¹

29 „J'étois bien jeune, que j'aurai déjà parcouru plusieurs Manuscrits qui se trouvoient dans mes papiers de famille. J'y rencontra une foule de titres, et je vis que ces titres donnoient des droits sur la Dalmatie et l'Albanie, aux anciens Rois de Hongrie, de Bosnie, et de la Serbie. Je fus grandement surpris qu'un Roi, comme Joseph Second, d'un génie hardi, entreprenant, n'eût pas fait valoir (5) ses titres pour la réunion de la Dalmatie à ses Etats, qu'il ne se fût pas servi de ses belles Armées pour rendre la liberté aux Bosniaques, aux Serviens et aux Croates. De cette manière il eût réuni à leurs frères les Dalmates, les Albanois et les Hongrois. Ainsi par cette augmentation, il auroit organisé douze Millions d'habitans qui n'auroient plus formé qu'une même Nation dans le même Royaume, et par là sa tête eut été ornée de la plus belle couronne de l'Europe.“ (OeStA, 1811).

30 „Les montagnes qui bordent la Dalmatie du Coté de la Croatie Turque, de la Bosnie et de L'Erzegovine Se lient à d'autres montagnes et à d'étroites Vallées; de plus, ces trois pays ne renferment pas moins de défilés et de Vallées que la Suisse et le Tyrol: on ne pourrait donc y faire la guerre que comme on l'a faite dans ces derniers pays. Pour montrer la possibilité de traverser les montagnes dont nous parlons, (147) On rappellera peut-être l'exemple du Maréchal Macdonald qui, en 1805. traversa toute la Suisse pour Se rendre en Tyrol; mais on Se Souviendra que ce général ni rencontra aucun empement, qu'il trouva des Vivres partout, et que le trajet n'était pas long.“ (OeStA, 1811).

31 „Cependant la Dalmatie présente un avantage certain; C'est qu'un corps d'armée (150) qu'en Sortirait par les défilés de Sign, ou de Billibrigh, pour se diriger sur Serraglio, cette riche capitale de la Bosnie, et qui de là irait longer et descendre la Drina depuis sa Source Jusqu'à Son embouchure dans le Danube, couperait tout à coup par cette manoeuvre la Croatie Turque, la Bosnie et la Serbie, et ne manquera plus de rien le Succès de cette opération Serait encore plus assuré Si cette armée était

Uostalom, Matutinović je predlagao francuskim vojnim vlastima da mu se povjeri izrada elaborata o Dunavu upravo u tom smislu.³²

Matutinović u svojem djelu *Essai* ne može prešutjeti svoje ilirsko kraljevsko nadahnuće, ali ne može ne biti svjestan kako nije na njemu da se očituje o tako važnim pitanjima pa zaključuje: „Danas, kad je Ilirija izašla iz svojih ruševina, možda je opravdano nadati se da će 1812. imati kralja. No, ne priliči joj ulaziti u naum bogova (*in concilia deorum*)! Moramo primijetiti da u povijesti nema ničega što bi se moglo usporediti s današnjim vremenom. Recimo, dakle, kao Leibnitz: ‘Sadašnjost je bremenita budućnošću.’ Dodajmo da se iz Jupiterove glave danas rađa Minerva.“³³

Matutinovićevo Kraljevstvo Ilirija, u skladu s bonapartističkom imperijalnom matricom, vezuje se za rimski Ilirik, ali ne bilo koji, nego prije svega za prefekturu Ilirik, koja se prostirala od Panonije do Krete. Doduše, istočni dijelovi europskog Jugoistoka nisu bili u njezinu sastavu, a posebno ne ušće Dunava, ali to za Matutinovića nije bitno. Drugo, iako je začuđujuće svjestan koliko je veliko mnoštvo etnokulturnih preslojavanja na tlu Ilirije od prapovijesnih vremena do njegove suvremenosti, on Iliriji daje prvenstveno slavenski etnolingvalni karakter. Pritom je za njega slavenski jezik jedan i njime se govori od Jadranskog mora do Sjevernog ledenog mora: „Ilirski ili slavenski jezik raširen je u mnogih naroda, koji se govori u Slavoniji, Hrvatskoj, Istri, Kranjskoj, Koruškoj sve do Drave, u Štajerskoj do Dunava, u Srbiji, Bugarskoj, Češkoj, Lužici, Šleskoj, (4) Moravskoj, Poljskoj, Rusiji ima velik broj dijalekata, od kojih je srpski najmanje iskvaren: Ugri i Nijemci iz njega su preuzeli više riječi.“³⁴

Njegov etnolingvistički slavizam nije bio uobičajen u to doba. Neuobičajenije je tada bilo da prosvijećeni um poput Matutinovića vjeruje da je pravoslavlje pre-

Secondée par une armée autrichienne, qui, après avoir commencé la campagne Sur le Danube, Se Serait mise en marche pour La rejoindre.” (OeStA, 1811).

- 32 „348. Projet du travail de la Carte du Danube depuis sa source jusq’a son embouchure, qui sera dressée par M. le Major Mattutinovich Cheval de la Leg. d’Honneur. Présenté a S. Exce. Mons, le Duc de Bassano Ministre des Relations étrangères. i kötet. Paris 1812. B IX b 1.29–1.” (SZTE Egyetemi Kiadványok (2020)) Ovo je dosad bilo nepoznato u našim istraživanjima Matutinovićevih djelatnosti.
- 33 „Aujourd’hui l’Illyrie sortie de ses ruines est peut-être fondée à espérer de posséder en 1812 un Roi. Mais (18) il ne lui convient pas d’entrer *in concilia deorum*! On ne peut s’empêcher de remarquer que l’histoire ne rapporte rien qui puisse être comparé au temps présent. Disons donc avec Leibnitz – le présent est gros de l’avenir – ajoutons que c’est la tête de Jupiter qui, de nos jours, enfante Minerve.” (OeStA, 1811).
- 34 „La langue Illyrienne ou Slavonne qui, répandue chés beaucoup de Nations, se parle en Slavonie, en Croatie, en Istrie, en Carniole, en Carinthie jusqu’à la Drave, en Styrie jusqu’au Danube, en Serbie, en Bulgarie, en Bohême, en Lusace, en Silésie, (4) En Moravie, en Pologne, en Russie, a un grand nombre de dialectes dont le Servien est le moins corrompu; les Hongrois et les Allemands en ont emprunté plusieurs mots.” (OeStA, 1811) Izjednačavanje pojma ilirskog i slavenskog jezika hrvatske je provenijencije, ali to sasvim sigurno nije Matutinovićev stav o srpskom kao „najmanje iskvarenu“ slavenskom dijalektu. Pitanje je odakle to uopće potječe jer u to doba srpska jezična kultura, opterećena slavenosrpskim i srpskoslavenskim jezikom, sasvim sigurno nije mogla biti modelom za bilo koji drugi slavenski narod. Moguća je pretpostavka da je Matutinović u Veneciji upoznao Pavla Solarića (Velika Pisanica, 7. VIII. 1779. – Venecija, 18. I. 1821.) i Dositēja Obradovića (Čakovo, 17. II. 1739. – Beograd, 7. IV. 1811.), ali je manje vjerojatno da su oni bili zastupnici takvog stajališta.

preka slavenskom napretku. Njegov je odnos prema vjeri u osnovi jozefinistički pa je i prema rimokatoličanstvu kritički raspoložen, ali mu je pravoslavlje mnogo veći slavenski problem: „Pravoslavna vjera zbog svoje politike šteti katoličkom vladaru, ali štetna je i zbog ostalih razloga: ti neuki svećenici drže narod u još većem neznanju od svojega. Uvjeren sam, kad bi neka druga vjera prevladavala u Rusiji, da bi ti narodi bili obrazovaniji nego što su danas.“³⁵

Ilirskokraljevski imaginarij očito je dubinski utjecao na Matutinovićevo spisateljstvo u odnosu na njegove interese do 1809. godine. Do te su godine u fokusu i dalje bile Istra, Dalmacija i Boka kotorska, ali je nakon proglašenja Ilirskih pokrajina proširio okvir svojeg rada, s time da je razina obrađenosti pokrajina koje nije osobno poznao i o kojima je manje znao osjetno drugačija nego što je to bio slučaj s prvima. Međutim, koncepcija je svih dijelova u osnovi ista. Prvi se dio odnosi na Ilirske pokrajine kao cjelinu u fizičkogeografskom, socijalnogeografskom i ekonomskogeografskom smislu, s težištem na prednostima i nedostacima političke i, naročito, vojne naravi. Mišljenja smo da je on konačno oblikovan tijekom skoro godinu dana rada u Parizu.

Njegov je imaginarij vizionarski, u biti samo kad je riječ o razvojnim gospodarskim potencijalima Ilirskih pokrajina, napose litoralnih i inzularnih predjela. Prema Matutinoviću, kao prema kakvu vizionaru, pored Trsta, Pula, Zadarski kanal, Split, Neretljanski zaljev, Koločepski i Gruški zaljev te Boka kotorska itd. trebali su biti izgrađeni kao luke za vrtoglavo velike brojeve brodova kako ratnih tako i trgovačkih, s brodogradilištima i pratećim industrijama, očito pod snažnim dojmom iskustva mletačkog Arsenala, ali i još sugestivnijih britanskih i francuskih uzora. Svi su ti predjeli mogli razviti unosnu poljoprivrednu proizvodnju u melioriranim kulturnim krajolicima duž istočne obale Jadranskog mora itd. Matutinović je vjerovao u mogućnosti akulturacije svojih Morlaka prema bodulskim obrascima, ali je presudnom ipak smatrao masovnu kolonizaciju radno kultiviranog stanovništva iz razvijenih dijelova Europe.

Među vizionarskim Matutinovićevim projektima napose je i isušivanje neretljanskih močvara i pretvaranje ušća Neretve u područje visoko razvijene poljoprivrede, ribarstva, ali i različitih drugih industrija baziranih na lokalnim resursima. Imajući na umu da je predlagao i izgradnju velike luke u Neretljanskom zaljevu, koji on smatra trećim najvećim na istočnoj obali Jadranskog mora – poslije Tršćanskog zaljeva i Kvarnera – sa sigurnošću može se ustvrditi da su njegove razvojne imaginacije bez konkurencije na istočnoj obali Jadranskog mora u to doba.³⁶ (Vidjeti u prilogu studiju slučaja „Matutinovićevo Pokrčje“!)

35 „Si la religion greque est nuisible par politique à un Monarque Catholique, elle l'est aussi par d'autres raisons: ces prêtres trop ignorants entretiennent les peuples dans une ignorance encore plus grande que la leur. Et Je Suis bien persuadé que, si une autre religion que la religion Grecque dominait en Russie, ces peuples Seraient plus instruits qu'ils ne le Sont.“ (OeStA, 1811).

36 „Le fleuve Narenta, abandonné à lui même dès sa source, inonde de vastes campagnes qu'il convertit en marais malsains (219) à commencer du fort Opus, tout l'intervalle compris entre les deux bras

Matutinović je jedva izvukao živu glavu iz pohoda na Rusiju 1812. godine, a slomom Napoléona I. postalo je i Ilirsko Kraljevstvo bespredmetnim. Doduše, pitanje je što bi rekli Ljudevit Gaj i njegovi suradnici da su bili u prilici čitati Matutinovićev *Essai*. Gaj je bio u Dalmaciji 1841. godine, kada je prestarjeli i bolesni Matutinović već živio u Splitu pa je pitanje što bi uopće bili mogli reći jedan drugome da su se i bili sreli.

V.

Nakon što je imenovan austrijskim generalmajorom 1819. godine, Matutinović je povjerovao da bi njegov *Essai* mogao biti tiskan u Beču! O tome ništa ne bismo znali da Sveučilište u Beču nije objavilo popis djela, čije je objavljivanje dvorska cenzura bila zabranila u razdoblju od 1784. do 1848. Jedno je od njih Matutinovićev *Essai*, kojemu je presudio cenzorski *non admittitur* 1822. godine:

Publikationsform	Manuskripte, Nachdrucke, Kunstgegenstände
Autor laut Quelle/Nachweis	Mattutinovich, M. L.
Titel laut Quelle/Nachweis	Essai historique, géographique, [...] sur les provinces Illyriennes, et sur le Montenegro [...] in trois parties
ORIGINALEINTRAG	Essai historique, géographique, pp. sur les provinces Illyriennes, et sur le Montenegro pp. en trois parties; par M. L. Mattutinovich (in 2 Abth:)
Band-Nr	Tl. 1-3
Rubrik	1822, März, Verzeichniß der zum Druck und Nachdrucke nicht zugelassenen Werke., Seite 3

du fleuve est formé d'étangs remplis d'une quantité incroyable de poissons, surtout d'anguilles. Ces marais et ces étangs y occasionnent des fièvres extrêmement pernicieuses qu'un habile Médecin, dans une description qu'il en a faite a très bien nommée Morbo Naroniano.

Grace à leur impéritie et à leur petit nombre les habitans ne savent tirer presque aucun profit de ces étangs; il est évident néanmoins qu'on pourrait y établir une Pêche qui le disputerait à celle des anguilles de Comacchio, et qui pourrait même devenir une nouvelle branche de commerce. On avait tenté autrefois d'y amener des pêcheurs tirés d'autres cantons pour instruire les naturels du pays, mais ils moururent pour la plupart. Cette entreprise qui serait au dessus des forces d'un particulier, payerait en peu de tems les frais qu'elle occasionnerait à une compagnie. Il faudrait donc y envoyer tout d'un coup une colonie de 3000. individus et ne pas commencer par deux ou trois cents; car, on Sait que l'air Se purifie en (220) proportion du nombre des feux. C'est pour cette raison qu'ils devraient rester tous ensemble on ferait faire en Italie ou en Dalmatie les maisons ou baraques en bois: arrivés sur les lieux, les colons construiraient d'abord la nouvelle ville qu'ils transporteraiet à volonté, selon les circonstances, et qu'ils diviseraient au besoin, en deux parties au plus. Ce n'est que de cette manière qu'on pourrait venir à bout de l'entreprise: mais tous ceux qui, comme il est arrivé jusqu'à présent, agiront avec légèreté et inconséquence, se tromperont, et, au lieu de s'enrichir donneront la mort a de nombreuses victimes." (OeStA, 1811).

Anmerkungen der Zensurbehörden	(in 2 Abth:)
Fundstelle (Verbot)	82203203
Verbotsgrad	non admittitur
Sprache	Französisch
Klassifizierung	k08/ Manuskript, Nachdruck
Filterkategorie	Handschriftliche Verbotslisten (1784-1848), Handschriftliche Verbotslisten (1810-1848) ³⁷

Matutinovića je na taj korak moglo potaknuti i to što je u Parizu, 1820. godine, Jacques-Louis Vialla de Sommières objavio *Voyage historique et politique au Monténégro. Tome 1: Contenant l'origine des Monténégrins, peuple autochtone ou aborigène, et très peu connu, la description topographique, pittoresque et statistique du pays, les moeurs de cette nation... son gouvernement... sa religion... ornée d'une carte détaillée, dessinée sur les lieux et de douze gravures coloriées....* Autor je bio u Boki kotorskoj i Crnoj Gori šest godina (1806. – 1812.) te je ostavio važno svjedočanstvo, koje je već i suvremenicima moralo biti kontroverzno. Važno je prije svega zbog toga što je Vialla de Sommières, prema nalogu pretpostavljenih, oko dvije godine živio među Crnogorcima. Tim je važnije što je u knjizi istaknuo, s punim uvažavanjem, da je svoje uvide i spoznaje uspoređivao s Matutinovićevima, pohranjenima u Ministarstvu rata, a to znači da je u to doba Matutinovićev *Essai* bio referentno djelo onima koji su htjeli pisati o „Ilirima“.³⁸

Nije to bilo tako samo u Parizu. Slično je bilo i u Beču. Prema nedavno objavljenom istraživanju Daniela Barića, Franjo I. je prilikom posjeta Splitu 1818. godine, razgledavši Dioklecijanovu palaču, odlučio da se u Splitu otvori Arheološki muzej, što je i učinjeno 1820. godine. Prema Bariću, vrlo je vjerojatno da je Franjo I. čitao Matutinovićev *Essai* i bio pod dojmom njegova detaljno obrazloženoga prijedloga da Napoléon I. stavi Dioklecijanovu palaču pod svoju zaštitu.³⁹

37 Zensur online – Universität Wien, 2020.

38 „Ce tableau, dont on peut attester la vérité, a été rédigé sur des pièces authentiques, déposés aux chefs-lieux, et extraites de lui-même, avec le temps et la réflexion nécessaires, pour en valider l'assertion. Il a été compulsé avec les notes du maréchal de camp Matutinovich, dont la méthode est consigné dans des actes honorables, aux archives ministérielle de la guerre, ...“ (Vialla de Sommières, 1820, 79).

39 „Lorsque Napoléon crée les Provinces illyriennes, le besoin se fait sentir de disposer de connaissances sûres sur cette région. Parmi les rapports rédigés dans le but d'informer l'empereur sur la situation en Dalmatie, avec ses prolongements militaires et diplomatiques, un texte fait montre d'une particulière érudition. Il s'agit du rapport de l'officier originaire de Split Lujo Matutinović (1765-1844). [Essai historique sur les provinces illyriennes]. L'ensemble de l'essai est directement adressé à l'empereur. C'est dans le contexte d'une description de la ville de Split dans ses aspects militaires et économiques que Lujo Matutinović en vient à évoquer le centre de la ville, le palais de Dioclétien. Il en souligne le remarquable état de conservation générale et suggère qu'un tel bâtiment devrait être mis directement sous la protection de l'empereur, car il le mérite certainement pour ses dimensions imposantes.“ (Barić, 2020).

Uočljivo je da je Franjo I. imenovao Luju Matutinovića generalmajorom godinu dana nakon što je obišao sve krajeve koje je ovaj opisao u svojem *Essai*. To ga ipak nije priječilo da zabrani objavljivanje rukopisa, koji očito nije doživljavao bezazlenim štivom.

L’imaginaire impérial d’un “sujet dévoué”: Louis Mattutinovich sur le Royaume d’Illyrie de la Baie de Trieste jusqu’aux Bouches du Danube

Résumé

Un manuscrit, que j’ai identifié depuis longtemps, notamment en 1980 – en faisant mes recherches doctorales au Service historique de l’armée de terre à Château de Vincennes – qui comprend 422 pages et qui porte le titre *Essai / Historique, Géographique Politique, Civil et Militaire / sur Les Provinces Illyriennes, et sur le Monténégro / Accompagné d’une Carte Géographique du Territoire voisin de la Narenta, de celui de Raguse, de l’Albanie Ex-Vénitienne du Monténégro, et du Littoral de ces différentes Contrées / En Trois Parties / Par / M^r. Louis Mattutinovich, Dalmate / Major au Service de France Membre de la Légion d’honneur. /.../ Paris, le 25. 8bre. 1811*. Le manuscrit a été dédié à l’Empereur Napoléon Ier. Cette dédicace de Lujo Matutinović (Corfou, 26 octobre 1765 – Split, 1 août 1844) à “Son Souverain”, je la cite, “Sire! Je mets à vos pieds le travail de ma vie. Si Votre Majesté daigne y jeter un regard, et que mon Ouvrage soit de quelqu’utilité à mon Souverain, j’aurai la récompense la plus glorieuse que j’aye pu désirer. / Je suis avec une admiration égale à mon profond Respect. / Sire, / De Votre Majesté Imperiale et Royale / Le plus fidèle, et le plus soumis de vos Sujets / Louis Matutinovich / Major” ne témoigne pas que sa prise de conscience personnelle correspondait à un idéal certain d’un citoyen autodéterminé de l’époque. De l’autre côté, le contenu de son *Essai* – en se référant aux quasi-tous les domaines d’une culture encyclopédique de l’époque portant sur l’Europe su Sud-Est, enracinée pas seulement dans les traditions littéraires érudites, mais enrichie de même par des connaissances empiriques et utilitaires, touchant tous les domaines relevant pour un homme d’état – témoigne que Matutinović était l’homme d’une sensibilité moderne, orienté vers le futur de ce pays. Suivant Matutinović, les Provinces Illyriennes – resurgies par la volonté d’un Empereur, qui a été prédestiné de transformer l’Europe de l’Ancien Régime en

s'appuyant aux traditions de l'Antiquité romaine et en les enrichissant en même temps par des appropriations d'une modernité incontestable – pourrait et devrait les élargir et élever jusqu'au statut d'un Royaume d'Illyrie, de la Baie de Trieste jusqu'aux Bouches du Danube, qui devrait civiliser ses populations et devenir un *antemurale occidentale* contre l'Empire Ottoman et contre l'Empire de la Russie. Sachant que Matutinović, qui a fini sa carrière française en 1814 en tant que le maréchal de camp, et qui auparavant était un militaire professionnel dans le service de la République de Venise (1780 – 1797), de l'Empire Autrichien (1798 – 1805), du Royaume d'Italie et de l'Empire des Français (1806 – 1814) et, de nouveau, de l'Empire Autrichien (1814 – 1844), en faisant parti des expéditions militaires à travers le monde, dès les Caraïbes jusqu'au Moscou, a accumulé une expérience tout-à-fait extraordinaire, qui l'a légitimé – au moins dans les yeux des gens comme maréchal Marmont – de l'envoyer à Paris en tant qu'un interlocuteur un peu exotique, mais intelligent dans les labyrinthe du pouvoir au cour de Paris a lendemain de l'aventure russe 1812. Ce qui manque à Lujó Matutinović, c'est la slavophilie. Son royaume n'ignore pas du tout ces racines slaves, mais il n'ignore pas que l'épicentre de la modernité européenne est dans l'Europe de l'Ouest. Suivant lui, l'“Age d'Or” n'a rien à faire avec une chimère comme “ex Oriente lux”.

Mots clés: Lujó Matutinović, les Provinces illyriennes, Napoléon I., imaginaire protonationale

Izvori i literatura

Izvori

- AMSt (1781):** Arheološki muzej u Splitu (AMSt), Arhiv Francesca Carrare (AFC), Copia tratta dal Libro de Battesimi, esistente nella Chiesa ducale, a Parochiale de Santi Apostoli Pietro, e Paolo in questa Cittadella della Fortezza Vecchia di Corfu / A di 18 Ottobre Stilo Vecchio, 29 detto Stilo Nuovo (...) Datum Corcyre ex Cancellaria Archiepiscopali, die 31. Xbris 1781, Stilo Vecchio, poz. XV, Biografije ad M.
- AMSt (1793):** AMSt, AFC, Copia Noi Nicolò Erizzo Savio di Terra Ferma alla Scritura. La Famiglia Mattutinovich della Nazione Oltremarina (...) Dana dall'Ufficio dé Ragionati Ducali li 28. Luglio. 1793. Nicolò Erizzo primo Savio alla Scritura, poz. XV, Biografije ad M.
- OeStA (1806):** Österreichisches Staatsarchiv (OeStA) – Kriegsarchiv Wien (KA), Kartensammlung (KS), Mémoires historiques, politiques et militaires sur la Dalmatie, l'Istrie & l'Albanie, eu égards aux possesseurs actuels. Par Monsieur Mattutinovich, Major au Service de Sa Majesté l'Empereur des Français et Roi d'Italie (...) Venise 18. may 1806, K VII i 19 delta.
- OeStA (1811):** OeStA/KA, KS, Essai Historique, Géographique, Politique, Civil et Militaire sur les Provinces Illyriennes, et sur le Monténégro Accompagné d'une Carte Géographique du Territoire voisin de la Narenta, de celui de Raguse, de l'Albanie Ex-Vénitienne, du Monténégro, et du Littoral de ces différentes Contrées en Trois Parties Par Mr Louis Mattutinovich, Dalmate, Major au Service de France Membre de la Légion d'honneur... Paris, le 25. 8bre 1811, K VII i 26 delta.
- SHAT (1814a):** SHAT, Dossiers, 1814, Mattutinovich, États des Services, Pariz, 1. XI. 1814.
- SHAT (1814b):** Service historique de l'Armée de Terre (SHAT), Dossiers, 1814, Mattutinovich, Grof de Lacépède – vojvodi de Berry, Pariz, 16. 7. 1814. (kopija).
- SHAT (1814c):** SHAT, Dossiers, 1814, Mattutinovich, Mémoire en faveur du chef de Bataillon Mattutinovich, nommé Major du Corps des Pandours en Dalmatie par S. E. M. le Maréchal Duc de Raguse, né le 29 octobre 1769 à Macarsca (Dalmatie).

Literatura

1. Barić, D. (2020.): Les antiquités dalmates au XIXe siècle. [Http://dicocroate2.over-blog.com/article-archeologie-38744878.html](http://dicocroate2.over-blog.com/article-archeologie-38744878.html) (22. 9. 2020).
2. Bezić-Božanić, N. (1991.): Popis stanovnika otoka Hvara iz 1673. godine. *Čakavska rič*, 19, 1. Split, 29–43.
3. Carrara, F. (1845a.): Biografia. Il generale Mattutinovich. *Eco del Litorale Ungarico*, III, 27. Fiume, 2. 7. 1845, 1–3.
4. Carrara, F. (1845b.): Biografia. Il generale Mattutinovich (Dall'Eco del Litorale Ungarico). *Gazzetta di Zara*, XIV, 56, 14. 7. 1845, 1–2.
5. Châteaubriand, F. R. de (1819.): François René de Châteaubriand – vojvodi de Tarente, maršalu MacDonaldu, Pariz, 5. 9. 1819. https://www.icollector.com/Francois-Rene-de-Chateaubriand_i11385155 (21. 2. 2020).
6. Delumeau, J. (1997.): *L'Italie. De la Renaissance à la fin du XVIIIe siècle*. Paris, Armand Colin.
7. Flichy, T. (2012.): *Financial Crisis and Renewal of Empires*. Saint-William's University Press.
8. Hameršak, F. (2013.): *Tamna strana Marsa. Hrvatska autobiografija i Prvi svjetski rat*. Zagreb, Naklada Ljevak.
9. Henlon, G. (1998.): *The twilight of a military tradition. Italian aristocrats and European conflicts, 1560-1800*. Routledge.
10. Le armi di San Marco (2011.): *Le armi di San Marco*. Atti del Convegno di Venezia e Verona, 29-30 settembre 2011. La potenza militare veneziana dalla Serenissima al Risorgimento. Società Italiana di Storia Militare.
11. Le Régiment d'ILLYRIE (2020.): Liste des Officiers, des cadres de l'Etat major, des Sous officiers et Soldats. [Http://frederic.berjaud.free.fr/regiment_illyriel.htm](http://frederic.berjaud.free.fr/regiment_illyriel.htm) (21. 2. 2020.).
12. Matutinović, L. (2009.): *Ogled o Ilirskim provincijama i Crnoj Gori*. Zagreb: Školska knjiga; Centar za komparativnohistorijske i interkulturne studije Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu.
13. Milosavljević, P. (1995.): *Jonska Republika. Republika sedam ujedinjenih ostrva 1799 – 1807*. Beograd: Prosveta.
14. Monnier, Ph. (2009.): *Vénise au XVIIIe siècle*. Paris, Edité par Tallandier.
15. Novosel, F. (2016.): Između ratnih i inženjerskih planova (1755. – 1809.): austrijski vojni zapovjednik i graditelj cesta na prijelazu dvaju stoljeća. U: Čoralić, L. et al. (ur.): *Ljudi 18. stoljeća na hrvatskom prostoru. Od plemića i crkvenih dostojanstvenika do težaka i ribara*. Zagreb, Hrvatski institut za povijest, 499–509.
16. Paladini, F. M. (2002.): *Un caos che spaventa*. Poteri, territori e religioni di

- frontier nella Dalmazia della tarda età veneta. Venezia, Saggi Marsilio.
17. Prijatelj, K. (1952.): *Ljetopis nepoznatog Splitsanina od g. 1756. do 1811.* Starine Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti, 44. Zagreb, 63–93.
 18. Roksandić, D. (1988.): *Vojna Hrvatska: La Croatie militaire. Krajiško društvo u Francuskom Carstvu (1809–1813). Knj. I.–II.* Zagreb: Školska knjiga; Stvarnost.
 19. Roksandić, D. (1995.): Lujo Matutinović (1765. – 1844.). Istraživački izazovi životopisa jednoga nepoznatog maršala. U: Vidan, G., Roksandić, D. (ur.): Lujo Matutinović i njegovo doba. *Gordogan*, 16. Zagreb, 39–40, 16–42.
 20. Roksandić, D. (2009a.): Kako čitati Luju Matutinovića. U: *Matutinović, L.* (2009), 7–79.
 21. Roksandić, D. (2009b.): Lujo Matutinović, soldato e scrittore (Parte I). *Atti del Centro di Ricerche Storiche di Rovigno (Atti CRS)*, 39. Rovigno, 269–295. (Transkript: OeStA (1806)).
 22. Roksandić, D. (2010.): Lujo Matutinović, soldato e scrittore (Parte II). *Atti CRS*, 40. Rovigno, 765–804. (Transkript: OeStA (1806))
 23. Splitski polihistor Julije Bajamonti (1996.): *Splitski polihistor Julije Bajamonti.* Zbornik radova sa znanstvenog skupa održanog 30. listopada 1994. godine u Splitu. Split: Književni krug.
 24. SZTE Egyetemi Kiadványok (2020.): A bécsi fiadilevéltár magyar vonatkozású térképei/. http://acta.bibl.u-szeged.hu/10441/1/fold_008_005_006_213-308.pdf (22. 9. 2020).
 25. Vialla de Sommières, L.-C. (1820.): *Voyage historique et politique au Monténégro.* Tome 1 / Contenant l'origine des Monténégrins, peuple autochtone ou aborigène, et très peu connu, la description topographique, pittoresque et statistique du pays, les moeurs de cette nation... son gouvernement... sa religion... ornée d'une carte détaillée, dessinée sur les lieux et de douze gravures coloriées... Paris, A. Eymery.
 26. Wurzbach, C. von (1867.): *Biographisches Lexikon des Kaiserthums Oesterreichs.* Bd. 17. Wien, Verlag der Universitäts-Buchdruckerei von L. C. Zamarski.
 27. Zanou, K. (2018.): *Transnational Patriotism in the Mediterranean, 1800-1850. Stammering the Nation.* Oxford, Oxford University Press.
 28. Zensur online – Universität Wien (2020): <https://www.univie.ac.at/zensur/index.php?q=Eugene+sue&j=&s=&f=&i=&so=0> (22. 2. 2020).
 29. Zorzi, A. (1985.): *Venezia Austriaca 1798-1866.* Roma; Bari, Editori Laterza.

Dodatak: Matutinovićevo Pokrčje

U svome *Ogledu o Ilirskim provincijama i Crnoj Gori* Matutinović je s razmjerno velikom pozornošću obradio Krku i Pokrčje, s time što su njegove obavijesti, opažanja i prijedlozi s njima u vezi razvrstani u osnovi u dvije cjeline („Zemljopisni ogled o Ilirskim provincijama“ /101–130/ te „Zemljopisni, politički, civilni i vojni ogled o bivšoj mletačkoj Dalmaciji“ /133–185/).

Prvi je dio u skladu s geomorfološkim, točnije, tj. u duhu vremena, prirodnohistorijskim kanonima njegova doba, podijeljen na sljedeće poddijelove: „Geografski položaj“, „Površina“, „Granice“, „Klima“, „Obilježja tla“, „Krajolici“, „Planine i pećine“, „Primorje“, „Rijeke“, „Jezer“, „Močvare“, „Površina močvara i troškovi njihova isušivanja“, „Mineralni svijet“, „Raslinje“, „Životinjski svijet“, „Površina i stanovništvo Ilirskih provincija“, „Kratak osvrt na važnije ilirske gradove koje je Francuska dobila Bečkim mirovnim ugovorom iz 1809.“ i „Pregled stanovništva glavnih gradova Ilirskih provincija koje je Francuska dobila Bečkim mirovnim ugovorom 1809.“. U ovome su dijelu predmeti njegova izravnog interesa, kada je riječ o Krki i Pokrčju: brda Konj i Vrbnik (kod Knina) /104/, Krka ili Titius /108–109/, napose Babodol (danas, Bobodol u Promini), otočić Visovac, Šuplja Crkva (Burnum), Roški slap, Skradinski buk, vode Butišnice i Čikole (pritoke Krke), Crni potok i Plavašnica (Plavno), Vrba, u koju se ulijeva Mirilović (potok), Gradac u Petrovu polju, Bribiršćica, grad Bribir i Guduća /109/.

Drugi dio čine poddijelovi: „Uvod“, s kritičkim opaskama o literaturi, „Dalmacija“, „Ceste u unutrašnjosti“, „Primorska cesta“, „Poprječna cesta“, „Opći pregled poljoprivrednih mjera u Dalmaciji u usporedbi s francuskim i talijanskim mjerama“, „Najvažniji gradovi Dalmacije“ i „Pregled stanovništva najvažnijih gradova Dalmacije“. U ovome su dijelu predmeti njegova izravnog interesa, kada je riječ o Krki i Pokrčju: „Morlaci potječu od starih Skita“ /137/, opis Morlaka /137–138/, poljoprivreda u Dalmaciji i Morlaci /142–143/, dolina Krke kod Knina /143/, Skradin /164/, Šibenik /164–166/, Knin /166–170/, stanovništvo gradova Dalmacije, među njima i Skradin, Šibenik, Knin i Drniš /185/, otok Murter /221/ te otoci Prvić, Zlarin i Žirje /222/.

U kontinentalnoj Dalmaciji autor ne prepoznaje porječja kao kulturne areale. Nasuprot administrativno-teritorijalnoj podjeli Dalmacije na okružja (*comtés*) i teritorije, uočava „ostala područja“, koja se distingviraju različitošću običaja, odijevanjem i povlasticama stečenima pod mletačkom vlašću: „Glavni su *Bukovica*, gornji dio zadarskog okruga, *Kotar* (*Ravni kotari*, prim. pred.), što na domaćem jeziku označuje kraj, *Zagora* (*Zavorée*), *Petrovo polje* (*Petrovapaglie*), *Radobilja* (*Radobiglie*), *Poljica* (*Poglizza*), *Slivno* (*Slivno*) itd.“ /136/.

Mnogo veću pozornost Matutinović posvećuje urbanim nego ruralnim area-lima. Pored Zadra i Splita, to su prije svih Šibenik i Knin. Šibenik je „moderan

grad“, a katedrala je jedini trag starine /164/: „Utvrdna je vrlo važna zbog svojeg položaja: o tome svjedoče česte opsade kojima je bila izložena. Istina je da se situacija otad uvelike promijenila, ali je isto tako istina da ona vrlo dobro štiti položaj iza Krke i da neprijatelj ne bi mogao pokušati neki pohod na Zadar, a da je prije svega ne osvoji“ /164/. Uočljiva je i njegova opaska o šibenskoj trgovini u to doba: „Stanovništvo se bavi dosta važnom trgovinom razmjene s Turskom, ali kako iz Italije dobavlja robu koju zamjenjuje, ta trgovina nije tako učinkovita kakva bi mogla biti“ /165/. Gospodarski, Matutinović vidi šibensku budućnost u inzularnoj orijentaciji: „Vode oko Šibenika ili arhipelaga koji mu pripadaju vrlo su bogate ribom koja bi bila vrlo pogodna za soljenje jer su te ribe mnogo bolje od loše ribe (*Cospetini*) sa Sjevera koje Englezi i Nizozemci dovoze u velikim količinama u Italiju. Druga je stvar koja zaslužuje pozornost vlasti vađenje koralja u okolici Žirja (*Zuri*). Lov na koralje prepušten je Napolitancima, koji iz toga izvlače golemu korist, a neuki otočani koji se zapošljavaju na njihovim brodicama za taj unosan lov još nisu mogli naučiti kako da sami vade koralje“ /166/.

Opširni dio *Ogleda* o Kninu najvećim je dijelom strategijske važnosti. Sumarna je ocjena doista sumorna: „To je tvrđava dosta povoljno smještena na desnoj obali Krke, oko 55 milja od osmanske granice i na raskrižju više puteva. U podnožju brda gdje je izgrađena tvrđava nalazi se siromašno mjesto kojemu se želi iskazati čast nazivajući ga gradom, a ono za to drugog atributa nema osim zidina koje ga okružuju“ /166/. Međutim, Matutinović drži da bi se Knin itekako mogao razviti kao grad: „...trebalo bi: 1. dovršiti kanal započet pokraj Knina, koji bi morao prolaziti kroz te močvare od jednoga do drugog kraja, 2. očistiti dno rijeke od svih trava koje ondje rastu, 3. još produbiti korito, što ne bi bilo teško jer je na dnu nataložena vrlo meka sedra, 4. djelomično srušiti kaskadu kod Babodola i ostaviti slobodan protok vodama s dviju strana otočića koji se ondje nalazi, 5. budući da se Butišnica gotovo okomito ulijeva u Krku nedaleko od Knina i da, osim toga smjera koji sprječava slobodan tok, nosi mnogo pijeska, valjalo bi joj prokopati mali kanal kako bi se lakše ulijevala u Krku. Uvjeren sam da bi se nakon tih zahvata moglo dobiti oko 20 000 jutara“ /169–170/.

Matutinovićeva Krka dugačka je od izvora „u jednoj pećini planine Dinare“ do ušća 64 km (vs. današnjih 72,5 km). Njezini detaljni opisi personalizirani su pa je u okolici Knina „zanemaren(a) njezina regulacija, nema nasipa i ona se često izljuje stvarajući močvare koje onečišćuju okolna mjesta“ /109/. Osmanski most kod Roškoga slapa sa 60 lukova, prema opisu, „ružan“ je i „građen bez ukusa“ /109/, a Skradinski je buk „divan“ te njegova „slikovita i veličanstvena cjelina stvara jedan od onih prekrasnih prizora koji privlače i prirodoslovca i slikara“ /109/ itd. Ključna informacija u vezi s Butižnicom isto je tako prometna: „Most na Butižnici ima deset lukova i dug je 82 metra. Uzak je, loše popločen i opasan

za potkovane životinje, a takvi su gotovo svi mostovi koje su u tom kraju sagradili Osmanlije“ /109/.

Prema Matutinoviću, stanovništvo kontinentalne Dalmacije, a time i Pokrčja, morlačko je, vjeroispoviješću rimokatoličko i pravoslavno. Ono potječe od „starih Skita“ – koji su, prema njemu, također bili Slaveni – a koje su Osmanlije i naročito Mlečani „barbarizirali“: „1. Budući da je zemlja zbog temperature i proširenosti obradivih površina vrlo pogodna da postane onakva kakva je bila u rimsko doba, valja vjerovati da su Mlečani svojom politikom spriječili svaki napredak umjetnosti i znanosti u Dalmaciji. Doista, budući da je Morlak prirodno nadaren i oštrouman, zasigurno bi bio uspio jednako kao i seljaci u ostalim krajevima da vlasti nisu spriječile taj razvoj“ /142/. Ništa manje, prema autoru, nisu njihove vojničke vrline: „Morlaci su iznimno okretni i mogu pretrčati deset milja ispred svojih konja u sitnom kasu. Budući da su stalno naoružani i spretni su lovci, mogli bi korisno poslužiti za lake postrojbe. Ali da se to postigne, valjalo bi ih priviknuti na disciplinu. Konje bi trebalo upregnuti u plug kako bi se ukrotili i pripitomili“ /138/.

Neizravno se i više drugih fragmenata spomenutih dijelova *Ogleda* odnose i na Pokrčje pa je Matutinovićev *Ogled* zasigurno jedan od važnijih izvora za povijest Krke i Pokrčja na prijelazu 18. u 19. stoljeće, tim važniji što ima dosta referenci na druge autore i izvore te, što je mnogo važnije, kritičkih opaski na literaturu i stereotype o „Ilirima“, „Dalmatincima“ i „Morlacima“.

Ključ za razumijevanje Matutinovićeve *Ogleda* glede Dalmacije sažet je u završnoj rečenici njegova „Uvoda“: „Dakle, umjesto da iz starih knjiga s naporom izvlačim to isprazno znanje, mislio sam da je važnije govoriti o sadašnjem stanju u zemlji i o narodu. Ispunit ću taj cilj s najvećom nepristranošću. Moje će djelo biti utoliko zanimljivije za proučavanje što do današnjega dana nije objavljeno nijedno drugo koje govori o Dalmaciji s vojnoga stajališta i što postojeće statistike koje je načinila Mletačka Republika nisu točne.“ /134/ Dakle, Matutinović se obračunava s erudicijskom literaturom 17. i 18. stoljeća te s ranoromantičarskim ogleđima 18. i početka 19. stoljeća, jedinim izvorima znanja o Dalmaciji u Europi, suprotstavljajući im pozitivna znanja, utemeljena na empirijskim iskustvima – prije svega njegovima. Polazeći od njih, formulira razvojne projekte koji u tom trenutku imaju ponajprije vojnu, ali implicitno i gospodarsku važnost u dugome povijesnom trajanju obnovljenoga „zlatnog doba“ kako Ilirika tako i Dalmacije. Prvo „zlatno doba“ bilo je u Rimskom Carstvu, a drugo u Francuskom Carstvu kao baštiniku Rimskoga!

Drago Roksandić

UDK: 355.12Matutinović,L.“17/18“
(032)Ogled
Original scientific paper

**IMPERIAL IMAGINARY OF THE „LOYAL SUBJECT“.
LUJO MATUTINOVIC ON THE KINGDOM OF
ILLYRIA FROM THE GULF OF TRIESTE TO THE
MOUTH OF THE DANUBE (1811)**

***Abstract:** An open point in the history of professionally trained military officers at the end of the 18th and at the beginning of the 19th centuries are those ones who originate from Central European, Mediterranean and South-East European borderlands. The author's hypothesis is that they should be investigated as actors of intellectual exchanges, as well as constructions of „imaginaires“, which might have creative effects in epochal changes taking place in their countries of origine, along with changes all over Europe and in the world after the French revolution. Among those military officer there is a distinctive group of them, originating from Venetian Istria, Dalmatia and Albania (today's Boka kotorska in Montenegro). From 1797 to 1814/1815, they used to change their citizenship – better to say legal status – several times due to provisions of peace treaties (1797, 1805, 1809, 1814/1815). Being obliged to (re)adjust themselves to changing imperial realities and aspirations - without renouncing their native identities – they attract particular attention. One of them, Lujó Matutinović (Krf, October 26, 1765 – Split, August 1, 1844), who used to be Venetian maggiore, French maréchal de camp and Austrian Generalmajor, wrote an extensive *Essai sur les Provinces illyriennes et sur le Monténégro* in Paris, in 1811, devoted to the Emperor Napoleon I, which is exceptional by its content and implicit project of the Kingdom of Illyria, stretching from the Bay of Trieste in the Adriatic up to the Black Sea's mouth of the Danube River. The *Essai* anticipates some phenomena and developmental logics which are relevant up to today.*

Keywords: Lujó Matutinović, Illyrian Provinces, Napoleon I, protonational *imaginaire*, Pokrčje

Drago Roksandić

UDK: 355.12Matutinović,L.“17/18“
(032)Ogled

Lavoro scientifico originale

L'IMMAGINARIO IMPERIALE DEL „SOGGETTO LEALE“: LUJO MATUTINOVIC DEL REGNO D'ILLIRIA DAL GOLFO DI TRIESTE ALLA FOCE DEL DANUBIO (1811)

***Riassunto:** L'articolo solleva il problema degli ufficiali militari istruiti, originari dai paesi della metà del 18. e dei primi del 19. secolo nel confine centro-mediterraneo, come attori degli scambi intellettuali e costruzioni degli immaginazioni trasformazionali che potrebbero aver avuto o avevano avuto un effetto creativo in qualsiasi cambiamenti in questi paesi e società dopo la Rivoluzione francese e i suoi effetti tettonici in Europa e nel mondo. Gli ufficiali militari, originari dell'Istria veneziana, della Dalmazia e dell'Albania (Boka Kotorska), dal 1797. al 1814./1815., sono un fenomeno speciale di gruppo. Hanno cambiato più volte la loro soggezione e, come professionisti istruiti, hanno dovuto trasformare ripetutamente i loro interessi, aspirazioni e immaginazioni in conformità con l'ideologia dinastica dominante e allinearsi al mutare degli interessi imperiali. Un caso speciale al riguardo, al centro dell'attenzione di questo articolo, è Lujo Matutinović (Corfù, 26.10.1765. - Spalato, 1.8.1844). e il suo ampio saggio scritto in francese sulle province illiriche e sul Montenegro. dedicato a Napoleone I. a Parigi nel 1811. È dimostrato che Matutinović, seguendo il tema degli imperativi, ha sviluppato una concezione del Regno d'Illiria, che per alcuni aspetti aveva anticipato i fenomeni e le logiche dello sviluppo che erano attivi fino all'età moderna.*

Nell'appendice Pokrčje di Matutinović, una sintesi del trattamento di Krka e Pokrčje in Ogled è presentata in due sezioni.

***Parole chiave:** Lujo Matutinovic, province illiriche, Napoleone I., immaginario protonazionale, Pokrčje*